

E-könyv olvasók a felsőoktatási könyvtárakban

Az elektronikus könyvek olvasására alkalmas eszközök választéka és népszerűsége gyors növekedésnek indult az elmúlt években, és ezeknek a készülékeknek a használata könyvtári környezetben is egyre gyakoribb. A *Brooklyn Campus Library (Long Island University)* munkatársa cikkében e terület aktuális helyzetét tekinti át, valamint egy 2009 végén lefolytatott kérdőíves felmérés eredményeit ismerteti.

Helyzetkép

A *Penn State University* könyvtára 2008-ban együttműködést írt alá a *Sony*-val, melynek keretében 100 darab e-book olvasót szereztek be és vontak be a kölcsönzésbe. Sparta város (New Jersey állam) könyvtára volt az első amerikai közkönyvtár, ahol hasonló szolgáltatás indult: ott Kindle készülékeket kölcsönözhetnek a tagok, és bármilyen művet letölthetnek rájuk a könyvtár költségére. Hasonlóan „szabad kezet kaptak”, vagyis tetszőleges könyveket vásárolhattak a *Texas A&M University* egyéves programjának résztvevői. Más könyvtárak előre feltöltött tartalommal kölcsönzik ezeket az eszközöket. Például a *Vanderbilt University*-n számítástechnikai szakkönyvek vannak a Kindle olvasókon, a *North Carolina State University* esetében pedig szabad felhasználású művekkel töltötték fel a *Sony Reader*-eket. Az ilyen kísérleti projekteknél rendszerint a könyvtárosi tapasztalatokat, illetve a szolgáltatást igénybe vevők véleményeit is összegyűjtik és kiértékelik.

Az e-könyv a tökéletes újrashasznosítható termék, különösen, ha nem akadályozza a többszörös felhasználást a Digital Rights Management védelem. Amellett, hogy környezetkímélő megoldás, egy egyetemi környezetben a tanároknak és a diákoknak lényegesen könnyebb digitális formában magukkal vinni a szükséges szakirodalmat, mint papírkönyvként cipelni. Az olyan eszközökkel pedig, mint amilyen például az iPad, nemcsak az olvasnivaló tartható mindig kéznél, hanem be lehet

lépni a tanulmányi rendszerbe is, intézhető az elektronikus levelezés, elérhetők az EBSCO-szerű tudományos adatbázisok stb., vagyis bárhol lehetővé válik a tanulás és a kutatás.

Az „e-book” kifejezés többféle dolgot takar. Digitális formátumú könyvek már elég régóta léteznek az interneten, és idővel megjelentek olyan szolgáltatók is, amelyek előfizetéses rendszerben kínálnak nagy könyvcsomagokat, (mint például a *NetLibrary*, melynek több ezres kínálatát elsősorban az egyetemi kampuszokon belülről lehet elérni), de sokak számára az e-book elsősorban olyanfajta digitális tartalmat jelent, amely *Kindle*, *Sony Reader*, vagy más hasonló, jellemzően e-papírkijelzős készülékre van optimalizálva. Az e-könyv olvasó eszközök nehezen beinduló piacát az Amazon-féle *Kindle* megjelenése élénkítette fel 2008 elején; ez azután a többi gyártó innovációjára és eladásaira is jó hatással volt. A könyvtárak számára ezek a készülékek még meglehetősen költségesek, és a rájuk tölthető könyvek kínálata sem a felsőoktatás igényeit célozza, mert elsősorban népszerű irodalomról áll. Tanulási szempontból az sem szerencsés, hogy egyes típusoknál nem megoldott vagy nehézkes a jegyzetelés.

A *Kindle* után a következő „nagy durranás” a *Steve Jobs* által bemutatott *iPad* lett. Ez a nagyképernyős táblagép elsődlegesen tartalomfogyasztásra – így például könyv olvasásra – lett kitalálva, de különféle digitális tartalmak előállítására szolgáló alkalmazások is egyre nagyobb számban jelennek meg rá. Hogy az alapvetően egy-célú, e-papíros, monokróm *e-bookreader* vagy a multifunkciós, színes, aktív képernyős *tablet* lesz-e a felhasználók által ideálisnak ítélt olvasóeszköz, az még a jövő titka.

Egyelőre nagy küzdelem folyik a digitális könyvpiacért, és az Amazon az egyik legerősebb játékos ezen a téren. Egy, a fogyasztói attitűdöt vizsgáló 2010-es felmérés szerint a válaszadók legtöbbször (28%) *Kindle*-t használnak, az Amazon boltjából vásá-

rolják az e-könyvek 48 százalékát, és a vásárlók negyede már nem költ annyit papírkönyvekre, mint korábban. Az e-könyvek használatának terjedését ugyanakkor lassítja a sokféle formátum és a DRM, amely korlátozza a felhasználást. A DMCA (Digital Millennium Copyright Act) nevű törvény pedig nemcsak hogy illegálissá, hanem súlyosan büntethetővé is tette a copyrightos anyagok digitális másolását, valamint a DRM védelem megkerülésének minden kísérletét. Nem tett jót a piacnak az a botrány sem, amikor az Amazon jogi okokból – előzetes figyelmeztetés nélkül – távolról törölte *George Orwell* könyveit a Kindle készülékekről.

Az adott eszközhöz kötődő, kizárólagos formátumok problémájára az OCF (Open Container Format) elterjedése jelenthet megoldást. Az *International Digital Publishing Forum* által létrehozott szabványnak köszönhetően ugyanazt a digitális tartalmat különböző típusú készülékeken is olvasni lehet, így a családtagok vagy a diákok egymás közt az e-könyveiket is cserélgethetik.

A könyv olvasó eszközök változatos családjához újabban az okostelefonok is csatlakoztak, ugyanis ezek – ha írunk rájuk ilyen alkalmazásokat – szintén alkalmasak elektronikus szövegek megjelenítésére. A különféle hordozható eszközök eltérő képességei (pl. a képernyő mérete) és az egyes típusok gyors generációváltásai mind tovább bonyolítják az e-booktechnológiát, sokféle formátum egymás mellett éléséhez vezetnek. Ráadásul a felhasználók az új formátumok mellett a hagyományos Word és PDF dokumentumokat is szeretnék ugyanazon az eszközön használni, olvasni. A könyvtárak korai e-bookszolgáltatási kísérletei az elsőgenerációs eszközök (pl. Softbook, Rocketbook) korlátozott képességein buktak meg, manapság pedig a könyvtárak számára e-könyvcsomagokat kínáló nagy szolgáltatók (a NetLibrary és az Overdrive) a sokféle formátummal küzdenek.

Az e-könyv olvasók harmadik generációjának megjelenése, az olvasásra is alkalmas okostelefonok terjedése, a készülékek árának csökkenése, az XML-alapú EPUB szabvány növekvő támogatottsága, valamint az e-könyvek választékának gyors bővülése kétszámjegyű növekedési ütemet eredményezett ezen a piacon az elmúlt években, és további emelkedés várható. Ezt a tendenciát a könyvtárak sem hagyhatják figyelmen kívül. A *University of Texas* könyvtárában például, látván a honlapjukról MP3 formátumban letölthető hangoskönyvek népszerűségét, e-könyvekkel is bővítették a kínálatot, és több mint 600 ezer dokumentumot

tettek egy webfelületen elérhetővé (igaz, ezek közül egyelőre csak néhány használható mobil eszközökön). Az utóbbi tíz év forgalmi adatai alapján a digitális változatokat 10–50 alkalommal többször használták az egyetemi tanárok és hallgatók, mint a nyomtatott példányokat.

A felmérés ismertetése

A 2009 decemberében végzett kérdőíves felmérés arról próbált képet alkotni, hogy hogyan látják a felsőoktatási könyvtárak döntéshozói az e-book olvasó-eszközök piacának felélénkülését. A StudentVoice szolgáltatáson keresztül több mint 1800 könyvtári vezetőt, dékánt és elnököt kérdezték meg, közülük 237-en válaszoltak, a válaszadók közül pedig 58-an voltak olyanok, akik már rendelkeztek e-könyv olvasóval – többnyire (87%) Kindle készülékkel. Az eszköz beszerzésének költségére vonatkozó kérdésre nullától (valószínűleg ajándék) 490 dollárig terjedő értékeket adtak meg, maguknak az e-könyveknek az árát pedig szintén 0 és 30 dollár között határozták meg. Többségük (60%) szórakozásra használja az olvasóját, 24% választotta elsődleges felhasználásként az üzleti tevékenységet és csak 16% az oktatást/tanulást. Könyveken kívül 4% blogokat is olvas rajta, emellett 15% jelölte be az újságokat és 13% a magazinokat. Csak egyetlen válaszadó említette a Project Gutenberg több ezres ingyenes könyvgyűjteményét mint fontos „beszerzési” forrást. A többség elégedett a készülékével és 89%-uk ajánlaná másoknak is. A panaszok főleg a hardver valamilyen gyártási problémájára vonatkoztak. Azok közül, akik még nem rendelkeztek semmilyen könyv olvasásra alkalmas hordozható eszközzel, csak 24% jelezte, hogy gondolkodik egy ilyen beszerzésén. Az ár a legnagyobb akadály 60%-uk szerint. Az ideális szint valahol 90 és 150 dollár közt lenne – teljesítménytől függően. Ami az ilyen készülékek képességeit illeti: a válaszadók preferenciái szerint fontos a vezeték nélküli hálózathoz való hozzáférés, a minél nagyobb képernyő, valamint a beépített, újratölthető akkumulátor, és legalább 16 gigabájt tárhely szükséges.

A felmérés idején még csak a Sony Reader és az Amazon Kindle volt elterjedve, a Barnes & Noble-féle Nook és az Apple-fejlesztésű iPad még nem volt jelen a piacon. Az új generációs készülékek megjelenése természetesen megváltoztatja a vásárlói elvárásokat, új felhasználási formákat alakít ki, és egyben megteremti az olcsó, használt gépek

kereskedelmét is, ahogy egyre többen cserélik le a régebbi olvasójukat valamilyen új típusra.

A könyvtáraknak az élvonalban kellene maradniuk az e-booktechnológia megismerésében és használatában. (Ennek természetesen költségvetési feltételei is vannak.) Jó volna a hallgatók körében is felméréseket végezni, hogy kiderüljön, hogyan viszonyulnak az e-könyv olvasók kölcsönzéséhez, illetve azok tanulási célú felhasználásához. Érdekes kérdés az is, hogy az oktatók bátorítják, vagy inkább ellenzik ezeknek az eszközöknek az iskolai használatát, és hogy a kiadók megjelentetik-e a népszerű tankönyveiket e-book formában is? Vajon az e-book olvasók kiszorítják-e a papírkönyveket, vagy csak olyan divatos kütyük, amelyekkel egy ideig eljátszogatnak az emberek, azután félredobják őket?

Idővel ezek az eszközök egyre nagyobb teljesítményűek lesznek: a memóriájuk, a képernyőik mérete és felbontása, az akkumulátoraik élettartama egyaránt tovább növekszik, és lassan kiala-

kulnak azok a publikációs szabványok is, amelyek lehetővé teszik majd a különböző típusok közötti fájlcsere-t. Remélhetőleg a könyvkiadók tanulnak a film- és zeneipar példájából és nem teszik tönkre a DRM-mel az e-bookpiacot. A könyvtáraknak célszerű kihasználniuk a gyártók versengéseit: tesztelés céljából olcsón beszerezni tőlük az új készülékeket, de a nagy tömegű vásárlással érdemes megvárni azt az időpontot, amikor a technológia kiforrja magát és eldőli, hogy ki nyeri az e-readercsatát. A hardver mellett a tartalom is várhatóan egyre olcsóbb lesz. Sok könyvtár már beépítette katalógusába a Project Gutenberg ingyenes könyveit. A klasszikus irodalmi művek után előbb tankönyvekkel ajánlott bővíteni a felsőoktatási intézményekben az e-könyvgyűjteményt, ezt követheti később a populáris irodalom.

/ZIMERMAN, Martin: E-readers in an academic library setting. = Library Hi Tech, 29. köt. 1. sz. 2011. p. 91–108./

(Drótos László)